

Demokratik islohatlarni chuqurlashtirish borasidagi vazifalar

Mirzo Ulug'bek nomidagi

O'zbekiston Milliy Universiteti

Ijtimoiy Fanlar Fakulteti

Siyosatshunoslik yo'nalishi

2-kurs talabasi

Mardanov Sardorbek Zafar o'g'li

Annotatsiya: Mazkur maqolada demokratiya uning mazmuni – mohiyati, genezisi, funksiyasi, belgilari, ko'rinishlari, tizimi va demokratik tartibotning hozirgi kundagi holati va ayni damda mavjud davlatlardagi demokratik vaziyat va jarayonlar haqida ma'lumotlar berib o'tiladi. Demokratiyaning bunday jarayonlarda ifodalanishini iyerarxik tartibda ko'rib chiqishimiz mumkin. Shuningdek, demokratik tartibotning globallashuv jarayonidagi ko'rinishiga ham ega bo'lishimiz mumkin. Demokratiyaning hozirgi holati va ko'plab ustuvor yo'nalishida ko'rsatilgan natijalari ham ushbu maqolada ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Demokratiya, demokratik tartibot, genezis, tizim, funksiya, vaziyat, jarayon, globallashuv, boshqaruv, davlat, jamiyat, qonun, tenglik, erkinlik, huquq, adolat.

Demokratiya – (*qadimgi yunon tilida “ xalq hokimyati”*) – barcha insonlar tenglik bilan kollektiv qarorga kelish imkoniga ega siyosiy tuzum. Demokratiyada fuqarolar erkinligi va tengligi qonunlarda mustahkamlangan, xalq hokimyatchiligining vosita va shakllari amalda o'rnatilgan va yuzaga chiqarilgan bo'ladi. Demokratiya davlat bilan inson munosabatlarini belgilaydi. Demokratiyaning asosiy talablari ko'pchilik hokimyati, fuqarolarning teng huquqlari, ular huquq va erkinliklari himoylanganligi, konstitutsiya va qonunlarning ustuvorligi, hokimyatning bo'linishi, davlat boshlig'i va vakolati organlarning saylab qo'yilishidir. Demokratiyaning belgilari:

► **Tenglik va erkinlik ;**

- **Ko'ppartiyaviylik;**
- **Pluralizm ;**
- **Ochiqlik va oshkoralik;**
- **Qonun ustuvorligi;**
- **Siyosiy institutlarning va fuqarolarning huquqlarining ta'minlanishi.**

Demokratiyaning funksiyalari u bajaradigan faoliyat natijasidir. Demokratiya tushunchasini izohlar ekanmiz, ushbu institut amalga oshiradigan vazifalar haqida alohida to'xtalib o'tish zarur. Funktsiyalar ijtimoiy munosabatlarga ta'sir qilishning asosiy yo'nalishlari hisoblanadi. Ularning maqsadi – **aholining davlat ishlarini boshqarishdagi faolligini oshirish. Demokratiya tushunchasi jamiyatning statik holati bilan emas, balki dinamik holati bilan bog'liq.** Shu munosabat bilan institutning vazifalari tarixiy taraqqiyotning muayyan davrlarida ma'lum o'zgarishlarga uchradi. Hozirgi vaqtda tadqiqotchilar ularni ikkiga bo'lishmoqdaikki guruh. Birinchisi ijtimoiy munosabatlar bilan aloqani ochib beradi, ikkinchisi davlatning ichki vazifalarini ifodalaydi. Institutning eng muhim vazifalari orasida quyidagilarni ta'kidlash kerak:

- **Tashkiliy va siyosiy.**
- **Regumental murosaga.**
- **Ommaviy rag'batlantirish.**
- **Tarkibiy.**
- **Boshqarish.**

Demokratiyani keltirib chiqaruvchi omillar bu fuqarolarning ijtimoiy va siyosiy munosabatlardagi siyosiy- huquqiy ongi va madaniyati hisoblanadi. Fuqarolarning jamiyat siyosiy, ijtimoiy hayotidagi rolini ta'minlash muhim hisoblanadi. Bunda asosiy jihatlarga biz fuqarolarning siyosiy

jarayonlardagi ishtirokini ta' minlash masalasi hisoblanadi. Bunda muhim ahamiyatga molik masala davlat mexanizmlari va aparatining liberal faoliyati hisoblanadi. Demokratiyaning shakllanishi va paydo bo'lishi hamda evolutsiyasi bevosita xalqning ongi va madaniyati bilan bog'liq bo'lgan.

Demokratiya vaqt o'tishi bilan rivojlandi va bugungi kunda turli xil turlari mavjud. Masalan, vakillik demokratiyasi fuqarolar o'z vakillarini saylov yo'li bilan saylaydigan tizimdir. Fuqarolar siyosiy qarorlar qabul qilishda bevosita ishtirok etib, qarorlar qabul qilish jarayonlarida faol ishtirok etadigan ishtirokchi demokratiya ham mavjud. Insonlarning so'z erkinligi, tenglik va adolatga intilishida demokratiya muhim o'rin tutadi. Bugungi kunda ko'plab mamlakatlarda demokratiya tamoyili qabul qilingan va demokratiyani himoya qilish va rivojlantirish bo'yicha doimiy sa'y-harakatlar olib borilmoqda. **Demokratik islohotlar** deganda demokratiyani o'z ma'nosini va tushunchasini bo'yicha qabul qilish hamda islomni tushunarli talqin qilish orqali ijtimoiy tuzumni demokratlashtirishga urinishlar tushuniladi. Demokratik islohotlar islomiy mamlakatlarda odatda ko'rinadigan avtoritar, zolim yoki avtoritar rejimlarni yanada demokratik va ishtirokchi siyosiy tizim bilan almashtirishni maqsad qilgan. Ushbu turdagi islohotlar Islom dinini ana shu qadriyatlar doirasida talqin qiluvchi yondashuvni qabul qilib, islom o'zini bag'rikenglik, adolat, tenglik va inson huquqlari qadriyatlariga quruvchi din ekanligini ta'kidlaydi. Shu nuqtai nazardan, demokratik islohotlar turli sohalardagi islohotlarga e'tibor qaratadi va demokratlashtirish jarayonidagi ba'zi muhim o'zgarishlarni o'z ichiga olishi mumkin, **masalan: Siyosiy islohotlar:** Hozirgi avtoritar yoki bir partiyaviy tizim o'rniga ko'ppartiyaviylik siyosiy tizimlarni o'rnatish, odamlarning erkin tanlash va o'z vakillarini tanlash huquqiga ega bo'lishi uchun saylov mexanizmlarini yaratishga qaratilgan. **Qonun ustuvorligi:** Qonun ustuvorligi printsipi adolatli va mustaqil sud tizimini ta'minlash va qonun hamma uchun amal qiladigan tizimni yaratishga qaratilgan sa'y-harakatlarda qabul qilinadi. **So'z va fikr erkinligi:** Islomning o'zagidagi bag'rikenglik va so'z erkinligi tamoyillariga muvofiq tsenzurani kamaytirish va fikr, e'tiqod va so'z erkinligini himoya qilishga

qaratilgan. **Ayollar huquqlari:** Gender tengligi va ayollar huquqlari kafolatlangan erkaklar va ayollar o'rtasida adolatli ijtimoiy tartib o'rnatishga qaratilgan islohotlarga e'tibor qaratiladi. **Inson huquqlari:** Inson huquqlarini himoya qilishni ta'minlash va odamlarning erkin yashash, fikrlash va e'tiqod qilish huquqlariga rioya etilishini ta'minlash uchun zarur choralarni ko'rishga qaratilgan. "Demokratiyani chuqurlashtirish" ifodasi o'z ichiga ko'plab masalalarni oladi va shu so'zni yoritish uchun odam o'rtasida tasavvur etilgan bir necha mavzularni o'z ichiga oladi. Bu masalalar orasida quyidagi muhim bo'limlarni kiritish mumkin:

Fuqarolarni adolat va tenglik bilan ta'minlash: Demokratiyani chuqurlashtirishda birinchi navbatda fuqarolarning o'zaro adolat va tenglikni his qilishi kerak. Huquqiy davlat tamoyillari va erkinlik prinsiplari bu jarayonda muhim ahamiyatga ega.

Siyosiy faoliyat erkinligi: Demokratiyani chuqurlashtirish, fuqarolarga siyosiy faoliyat erkinligini oshirishni talab qiladi. Siyosiy partiyalar, tashkilotlar va ovoz berish usullari orqali fuqarolar o'zlarini ifodalashda ishtirok etishlari uchun imkoniyat yaratish.

Ovoz berish tizimini mustahkamlash: Demokratiyani chuqurlashtirishda, ovoz berish tizimini qonuniy va ma'naviy ravishda mustahkamlash talab qilinadi. Ovoz berish jarayonlarida barqarorlik, transparensiya, va demokratik prinsiplarni ta'minlash muhimdir.

Huquqiy davlatning o'zgaruvchanligi: Demokratiyalashuv jarayonida huquqiy davlatning o'zgaruvchanligi muhim ahamiyatga ega. Huquqiy normativlar, madaniyat, va davlat organlarining ishlash tartibi demokratik tizimning mustahkamlanishida muhim rol o'ynaydi.

Yangiliklarni qabul qilish: Demokratiyani chuqurlashtirishda, jamiyatdagi yangiliklarga oyoq bo'lish, eng yangi ma'lumotlarni qabul qilish va ularni demokratik usullarda ishlatish muhimdir. Bu, fuqarolar va davlat organlari o'rtasida munosabatlarni yanada mustahkamlaydi.

Huquqiy madaniyatni oshirish: Fuqarolar orasida demokratiyani chuqurlashtirish uchun madaniyat va ta'limning muhim roli bor. Ovoz berish,

siyosiy faoliyat, huquqiy tartibatlar va boshqa demokratik tizimlar haqida o'rganish, jamiyatni demokratik mazmunlarga ega qiladi.

Demokratiyani chuqurlashtirish, har bir davlatning o'zining siyosiy, iqtisodiy, va ijtimoiy sharoitlariga mos keladigan eng optimal yo'llardan birini topishni talab qiladi. Demokratiyani chuqurlashtirishda xavfsizlik, o'zaro aloqalar, siyosiy muvozanat va fuqarolarning huquq va erkak bo'lganligini ta'minlashda katta ahamiyatga ega bo'ladi. Xavfsizlik, demokratik jarayonlarni mustahkamlaydi va fuqarolarning siyosiy faoliyatlarini, o'zaro munosabatlarni ta'minlash imkon beradi. Quyidagi muhim jihatlarni kiritish mumkin:

Huquqiy tartibotlar: Demokratiyani chuqurlashtirishda, huquqiy davlatning o'zgaruvchanligi va huquqiy tartibotlar muhimdir. Xavfsizlik uchun, huquqiy normativlar va madaniy huquq prinsiplari o'zgaruvchan va adolatli bo'lishi talab qilinadi.

Siyosiy muvozanat: Xavfsizlik, siyosiy muvozanat bilan yaqin aloqada bo'lib, davlat organlarining barqaror ishlashi, siyosiy partiyalar va jamiyat tashkilotlarining o'zaro kelishishlari, muzokaralar olib borilishi va mustahkam siyosiy tizimning borligini anglatadi.

Ovoz berish tizimi va tanqidiy sharoitlar: Demokratik xavfsizlik uchun, ovoz berish tizimi va tanqidiy sharoitlar ham muhimdir. Bu, ovoz berish jarayonlarining barqaror, chuqur, va mukammal dasturga ega bo'lishini talab qiladi.

Terrorizm va jinoyatchilikka qarshi kurash: Xavfsizlik, terrorizm va jinoyatchilikka qarshi kurashda samarali bo'lishni talab qiladi. Demokratiyaning chuqurlashtirilishi jihatdan, bu oqimni mustahkamlaydi, ammo xavfsizlikni ta'minlashda terrorizmga qarshi kurash strategiyalari ham muhimdir. **Iqtisodiy o'sish va ishlab chiqarish:** Iqtisodiy o'sish va ishlab chiqarish ham demokratiyaning chuqurlashtirilishi uchun muhimdir. Xavfsizlik, iqtisodiy stabilnost va ishlab chiqarishda o'zaro bog'liqlikni ta'minlash bilan bog'liqdir.

Boshqa mamlakatlar bilan diplomatik munosabatlar: Xavfsizlik, boshqa mamlakatlar bilan diplomatik munosabatlarni oshirish, regional va xalqaro

ittifoqlarda ishtirok etish, konfliktlar va muzokaralarni o'z ichiga oladigan diplomatiya tizimini rivojlantirish ham muhimdir.

Demokratiyani chuqurlashtirishda xavfsizlikni ta'minlash, birinchi navbatda, qonun, huquq va adolat prinsiplariga amal qilish, siyosiy stabilnostni saqlash, fuqarolarning huquq va erkakligini himoya qilish, va o'zaro munosabatlarni mustahkam qilishga qaratilgan samarali siyosiy va huquqiy qarorlar asosiy ahamiyatga ega. **Demokratiyani kengaytirishning asosiy muammoalari** - nodemokratik rejimdan demokratik rejimga o'tishni o'z ichiga oladi. Dunyodagi barcha mamlakatlarning ba'zi qismi hali ham nodemokratik rejimda.

Masalan: Xitoy, Vetnam, Shimoliy Korea va Saudiya Arabistoni hamda boshqa davlatlar.

Demokratiyani chuqurlashtirish muammosi - bu muammo siyosiy va ijtimoiy institutlar va demokratik amaliyotni mustahkamlashni o'z ichiga oladi. Bu fuqarolarning ishtirokini rag'barlantiradigan institutlarga ko'proq vakolat va avtanomiya berishni o'z ichiga oladi. Shuningdek, qaror qabul qilish jarayonida qudratli va ko'p ta'sirga ega tuzulma va subyektlarning siyosat va iqtisodiyotdagi ta'sirini kamaytirish. Demokratiyani chuqurlashtirish shunday bo'lishi kerakki, fuqarolar bunday demokratiyadan o'z umidlari va xohishlarini amalga oshirishi mumkin bo'lishi kerak. **Demokratiyaning chuqurlashtirilishi:** Ko'pchilik demokratik davlatlar o'z tuzilmalari va siyosiy tizimlari orqali demokratiyaning chuqurlashtirilishini o'zgartirishga harakat qilmoqdalar. Shuningdek, bir nechta mamlakatlarda yangi siyosiy tashkilotlar va partiya tizimlari paydo bo'lib, fuqarolar o'zlarini siyosiy jarayonlarda ifodalashda ishtirok etishmoqda. Demokratiyaga o'zini ajratgan mamlakatlar va hududlar o'rtasida o'zgaruvchan munosabatlar va ta'sirlar mavjud. Demokratiyaga o'zini ajratgan mamlakatlar ham xalqaro tashkilotlar va dunyo jamiyati bilan bir qatorda demokratik tamoyillarni olib borishda ta'sir ko'rsatishadi. Quyidagi, demokratiya to'lqinlarining global ta'siriga oid muhim nuqtalarni ko'ramiz:

Huquqiy normativ qonunlar: Demokratiya, umumiy huquqiy normativ qonunlarni o'z ichiga oladi. Xalqaro tashkilotlar va shuningdek, demokratik

mamlakatlar o'rtasida yozib borilgan qonunlar, huquqiy tartibatlar va boshqa normativlar, dunyo bo'ylab barqarorlik va qo'llab-quvvatlashni o'rnatishda hamkorlik qilishadi.

Mamlakatlarning birlashishi: Demokratiyaga o'zini ajratgan davlatlar, xalqaro tashkilotlar, va umumiy jamiyat o'rtasida birgalikda ishlashadi. Bu, bir mamlakatning demokratik chuqurlashtirilishini boshqa mamlakatlar bilan solishtirish, ta'lim olish, tajriba almashish va siyosiy ko'rishishda hamkorlikni o'z ichiga oladi.

Demokratik tamoyillarni yoyish: Demokratiyaga o'zini ajratgan mamlakatlar, demokratik tamoyillarni dunyo bo'ylab yayishni o'z zimmasiga oladi. Bu tamoyillar, inson huquqlari, barqarorlik, o'zgarmashtiruvchi jamiyatlar, siyosiy pluralizm, va ovoz birligi kabi mazmunlarni o'z ichiga oladi. Demokratiyani chuqurlashtirishning o'rni va jarayoni mamlakatlarga, jamiyatlar va davlatlarga qarab o'zgaradi. Demokratiyani chuqurlashtirish, o'z ichiga oladigan muammolarni hal qilish, huquqiy tartibni rivojlantirish, fuqarolarning o'zaro aloqalarni kuchaytirish, va boshqa asosiy maqsadlarga yo'naltirilgan jarayondir

Ovoz birligi va o'zgarmashtiruvchi tizimlar: Demokratiyani chuqurlashtirish, fuqarolar orasidagi ovoz birligini kuchaytirish va o'zgarmashtiruvchi tizimlarni o'rgatishda yo'l ochadi. Yangi tashkilotlar, partiyalar, va siyosiy jamiyatlar o'zgaruvchanliklar yaratishda, yangi ideyalar va qarashlar ko'rsatiladi.

Ijtimoiy barqarorlik va o'zaro hurmat: Demokratiya chuqurlashtirishi, ijtimoiy barqarorlikni kuchaytiradi va o'zaro hurmatni oshiradi. Fuqarolar o'zaro hurmat va adolatni talab qilishadi, etnik, diniy va jinsiy guruhlar orasida barqaror munosabatlarni o'z ichiga oladi.

Kuchli tomonlari:	Kuchsiz tomonlari:
1. Demokratiya davlat boshqaruvida bevosita va bilvosita xalqning ishtirokini ta'minlaydi.	1. Demokratiyaning teskari ta'sirlanishi bois o'z tartibotini boshqa tartibotga o'zgartirib berishi mumkin.

2.Davlat boshqaruvida legal va legitim munosabatlarni qaror toptirish uchun o'z imkoniyatlari va resurslari sarflaydi.	2.Demokratiya ba'zi holatlarda muayyan masalarni hal qilib berishida kamchilikliklari mavjud bo'lishi mumkin.
Imkoniyatlari:	To'siqlari:
1.Davlat va jamiyat hayotida inson huquq va erkinliklari, sha'ni, qadr-qimmat va burchlarini ta'minlaydi.	1. Ozchilikning manfaatlaridan ko'pchilikning manfaatlari ustunligi bois ozchilikning ta'siri kam ahamiyatga ega bo'ladi.
2.Nodavlat va notijorat tashkilotlari va jamoat birlashmalari rolini kuchaytirib beradi.	2. Yagonalikdan ko'ra ko'p xillik ta'minlanishi mavjud tizimda yagona tizim faoliyatini tashkil eta olmaydi.

Demokratik tartibotning SWOT tahlilida ko'rinishi

Xulosa : Demak, davlatlar o'rtasidagi munosabatlarda asosan ulning tashqi vaq ichki siyosatida, iqtisodiyotida ijtimoiy, va madaniy sohalarda kichik tizim elementi hisoblangan shaxslarning siyosiy va huquqiy ong va madaniyat saviyasi turar ekan. Sababi ko'pgina huquqlar va erkinliklar davlat boshqaruviga ularning ishtiroki , ta'siri va rolga bog'liq ravishda olinadi. Demokratiyaning chuqurlashuvi ijobiy va salbiy oqibatlariga olib kelishi ham mumkin hisoblanadi. Shuningdek, bu jarayon samaradorligini ta'minlashda ya'ni demokratik fundamentning barqarorligi davlat boshqaruvi mexanizmi va tizimi bilan bog'liq ekan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Endryu Xeyvud "Politologiya": uchebnik dlya studentov vuzov per.c. angl pod. per G.G Vouolazova, V. Yu. Belskogo Moskva 2005.

2. Comprative politic today : A world view Almond. C Powell . G New York 1996.

3.V. P.P ugachayev, A. I . Solovev " Siyosatshunoslikka kirish " yangi asr
www.tadqiqotlar.uz

avlodi 2004.

4. Mejdunarodniy nauchniy jurnal “ Nauchniy fokus” Moskva 2023.

5. Buzan Barry and Ole Waever regions and powers. The structure of international security.- Cambridge : Cambridge University Press, 2023.

6. Umarov .B, Jabborova .SH “Globallashuv va yoshlar tarbiyasi” –T : Akademiya-2011.

7. Otamurodov. S “ Globallashuv va milliy – ma’naviy axloqiy tarbiya. T: “O’zbekiston “2013.

8. Muqimjon Qirg’izboyev “ Siyosatshunoslikka kirish” o’quv qo’llanma Toshkent : Yangi asr avlodi -2013.

9. Mirzaaxmedov Komoliddin “ Siyosatshunoslik fanidan atamalar lug’ati” Toshkent- 2020.

10. I. N. Ismoilov, SH. A. Maxmudov, A.A. Teshaboyev “ Global siyosiy texnologiyalar” Monografiya Toshkent: Complex print- 2023.